

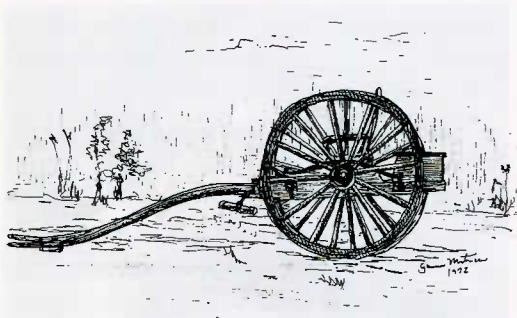
En smedeslægt på Tåsinge

Af Valdemar Jensen

Tegninger af Gunnar Kjær Mortensen

Hans Bysmed

Da præsten i Skårup på Fyn, hr. Reimer, i 1737 anskaffede sig et nyt køretøj, en flot 2-hjulet karriol, blev den bragt »over færge«

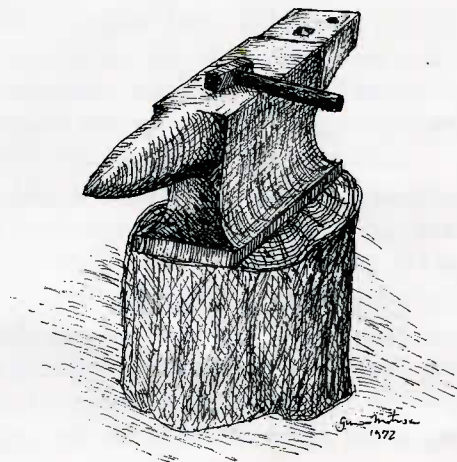
og skikket den lange vej til Lundby på Tåsinge for at blive beslået. Hvorfor nu det? Jo, i Lundby boede Hans Clausen Smed, også kaldet Hans Bysmed, som var kendt viden om for sit fine vognbeslag. Den slags arbejde betroede man ikke til hvem som helst. Det var næppe heller tilfældigt, at kammerjunker Niels Juel til Valdemar Slot omtrent samtidig lod sin nye jagtvogn beslå efter alle kunstens regler hos samme mester i Lundby.

Hans Bysmed kom til øen i 1718, hvorfra vides ikke, men han har nok ikke lært hos en almindelig landsbysmed. I 1719 blev han gift med Anna Christensdatter, og dermed grundlagde de to uden at vide det et herligt smede-dynasti, hvor håndværket er gået i arv fra far til søn gennem næsten 250 år. I ikke mindre end syv generationer har det været muligt at vedligeholde denne arvefølge, og muligvis har den været længere endnu, men et lovende spor, der pegede

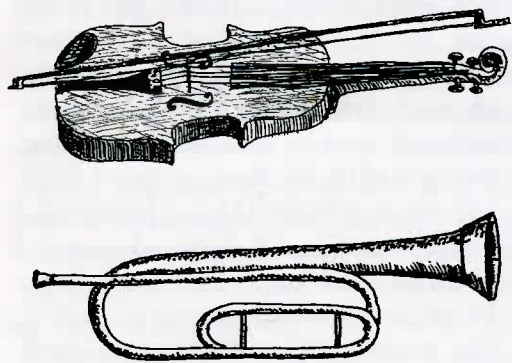
endnu længere tilbage, kunne desværre ikke afsløre Hans Bysmeds herkomst.

Heller ikke et hårdnakket rygte i en gren af slægten har kunnet bekræftes. Det påstod, at man nedstammede fra adelsmanden, den kvindekære Kaj Lykke, der i 1600-tallet residerede på Rantzausholm, det nuværende Brahetrolleborg. Tiden kunne godt passe, men en nærmere undersøgelse viste, at Kaj Lykke, der levede i et barnløst ægteskab, absolut ikke bogførte sine »uægte« børn!

Derimod er det muligt, takket være bevarede gamle dokumenter, at følge slægten lige op til nutiden og derved iagttagende den udvikling, der i det lange åremål er sket i landsbysmedens vilkår, fra fæstebondens lønnede tjener til selvstændig håndværksmester. I tilgift et lille kig indenfor i landsbyerne på Tåsinge.

I almindelighed kom bymændene selv med både jern og kul, når de havde deres »smededag«, men Hans Bysmed synes at have haft lidt bedre vilkår end sædvanligt. Han købte for en stor del selv sine materialer hos købmand Gumme Gummesen i Svendborg og nød i det hele taget i kraft af sin dygtighed en vis uafhængighed af såvel bymænd som herskab. Listen over hans efterladte værktøj, der nævner adskillige hamre, »Naultoug«, tænger og »Stemp«, lader formode, at han havde en svend eller to til hjælp. Hans vigtigste værktøj var dog ambolten, der med »Stocke-Jern« havde en værdi af over 20 rdl. Til smedien hørte dengang altid et lille landbrug, og Hans Bysmed havde bl.a. 2 heste, 3 køer, 12 får, 6 svin og 2 gæs. Også inde var en jævn velstand at iagttage, på væggen havde han hængende både »Virole og Trompet med Mundstøcke«.

De mange øltønder, fjerdinger, bryggerkar m.m., der fandtes i huset, tyder på, at det hårde slid i smedien blev modsvaret med rigeligt hjemmebrygget øl samt skråtobak i alenvis. I hvert fald havde han fast konto hos Johan Tobaksspinder i Svendborg, hvem han ved sin død i 1738 skyldte 1 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling.

Der var dog også grænser for Hans Bysmeds uafhængighed. Det måtte hans

enke Anna Christensdatter sande, da hun ved dødsboets opgørelse fremkom med en regning til herskabet for udført arbejde på ialt 10 rdl., 3 mrk., 6 sk. Denne regning blev, som det hed, »Straxen accorderet siden herskabet ey tilstaar mere end 7 rdl., 1 mrk.«

Der var tre børn i ægteskabet, og da de to var piger, blev det sønnen

Claus Hansen Smed

der skulle føre slægten og traditionen videre. Han var kun 10 år ved faderens død, men da han var kommet til skels år og alder og havde lært faget, var han så heldig at kunne fæste smedestedet i Strammelse, hvor den gamle Rasmus Smed havde lagt hammeren fra sig, og – som der stod i fæstebrevet – »Ey lenger Kand Smedien eller huuset fore staae«.

Claus giftede sig omgående med Birthe Jørgensdatter Møllers fra Melby, og den 8. december 1750 stod han med det fine fæstebrev i hånden. Et enkelt afsnit af dette fastslår nærmere hans stilling i samfundet:

»For resten haver Hand ellers at forrette Byemændenes Smede arbejde Lovlig og forsvarlig naar paa fordres og intet med forsæt enten Jern eller Kuld for dennem at spilde, men i alle ting viise sig føyelig og Reedebaan imod Een hver naar nogen maatte have hans Tieneste Nødig, hvorimod Een hver i Byen er Forpligtet at lønne ham liige som hans formand«.

Disse vilkår var nok mere almindelige og typiske for den tid end dem, Hans Bysmed arbejdede under. I Strammelse boede tidligere mange af øvrighedens embedsmænd, d.v.s. det var almindelige velagtede bymænd og håndværkere, der havde disse betroede hverv. Det gav ekstra indtægter og lidt fornemhed til byen. Da Claus Hansen ankom, var det imidlertid slut med denne herlighed. Tingstedet var flyttet og

dermed embederne, og efter at Rasmus Tingskriver, der også var hjulmand, samt birkedommeren Rasmus Drost begge kort forinden døde, var der ikke mange fine folk tilbage i Strammelse, og smedeembedet blev derfor heller ingen guldgrube. At Claus skulle lønnes ligesom hans formænd betød nok i praksis, at lønnen på ingen måde var pristalsreguleret!

I hvert fald gik det jævnt ned ad bakke for smeden, og da han døde i 1776, var det så ringe, at boets samlede formue kun var halvt tilstrækkelig til at reparere de yderst brøstfældige bygninger for, så arvingerne som det hed: »Aldeles ikke kunde forvente sig nogen arf«. Enken og børnene delte de fattige ejendele imellem sig, og sønnen

Rasmus Clausen Smed

fik som sin part »Een Kiiste til 4 rigsdalers Verdie«. Det var hans startkapital, da han drog til Søby for at begynde for sig selv. Det er uvist, om der allerede før den tid har været smedie i Søby, for i en kontrakt fra 1696 nævnes Søby som hørende med til Gesinge-smedens distrikt.

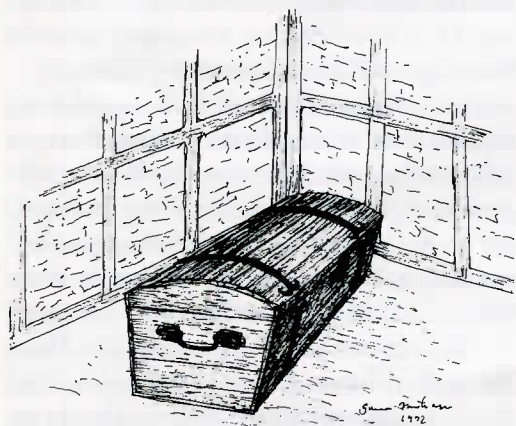
Rasmus Clausen, der åbenbart slægtede sin bedstefader meget på, var en særdeles driftig og alsidig håndværker. Hans efter-

ladte værktøj og ejendele, hvorover der findes en udførlig liste, viser, at han foruden at være smed tillige var en habil hjulmand og karetmager med ikke så lidt bøge- og elmetræ på lager. På loftet havde han liggende: »2 Bagvære, et Axeltræ og 1 Hamelstok, 16 Hiulfæl og 1 Kiepstok«.

Til Rasmus Smed gik man heller ikke forgæves, hvis man skulle have »døllet blod« eller årelades, det være sig folk eller fæ, idet han efterlod sig »et Hæste Ladejern« samt »et Ditto at lade folk med«. Sikkert har han også kunnet hjælpe en og anden med et betydningsfuldt stykke jern, der var godt at have i lommen, når man ved nattetid skulle passere Hylstens Bjerg, et øde bakkedrag uden for byen, hvor det spøjte fælt til tider!

Denne alsidighed gjorde ham efterhånden til en velstående mand, der i sin garderobe havde både kjole og skindpels, og i loen havde han »Færritsvogn« med tilbehør, datidens statussymbol. Det er dog typisk for den tid, at velstanden mest bestod i gods, ting og sager, hvorimod det kneb med rede penge. Den gamle selvforsynende landsby-økonomi stak endnu dybt, og i 1818, da Rasmus Smed døde, havde man nok heller ikke den bedste tillid til landets mønt med statsbankerotten i 1813 i frisk erindring.

Disse pengeforhold gav sig et pudsigt udslag, da enken Maren Andersdatter pludselig stod over for de mange udgifter ved begravelsen. Kontanter var det småt med, men en flink nabo, Rasmus Jacobsen, der havde lidt på kistebunden, skyldte hende noget smedelønskorn. Dette blev midlertidigt konverteret til rede penge, som han lånte hende, så hun kunne betale enhver sit. Under skifteforretningen, da der var kommet penge ind fra auktionen, blev naboen omhyggeligt tilskrevet pengene og fik dem tilbage, hvorefter han stadig skyldte sit smedelønskorn!

Denne skifteforretning, der foregik i skriverstuen på slottet, blev både dramatisk og langvarig, den stod på i 1½ år og samfulde seks retsmøder. Den viser, hvilken afgørende betydning man tillagde det rørlige gods, at man var hårde i filten dengang, og at forholdet mellem enken og sønnerne mildest talt ikke var det bedste. Ved det første møde enedes man hurtigt om, at man ikke kunne blive enige om at dele noget som helst, men lod det hele sælge på auktion.

Det dramatiske højdepunkt kom, da sønnen Claus forlangte moderen klædt af og hendes klæder solgt på auktionen! Enken, der ingenlunde var mundlam, protesterede naturligvis voldsomt og appellerede til skifteforvalteren, som derpå afsagde den salomoniske dom, at børnene kunne dele deres salig faders klæder, men enkens måtte de holde sig fra, da som han sagde: »Det vilde være en Spottelig handling at sælge Klæderne fra Enkens Krop«.

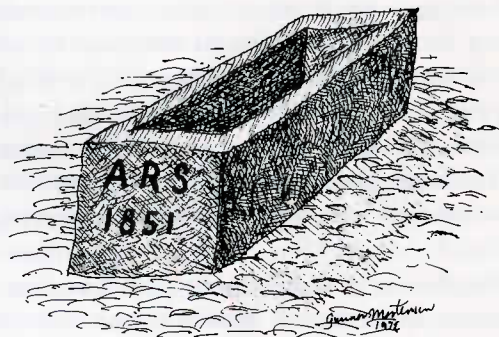
Ved de følgende møder fremkom sønnerne gang på gang med noget, de beskyldte moderen for at have »fordølget«. Således noget børnetøj, men det havde hun »syet i forklæder«, som hun sagde. Ligeledes noget sengetøj, som hun også indrømmede at have skjult, men det var efter aftale med hendes salig mand, hvilket sønnerne dog nægtede at tro på. Senere måtte hun gøre rede for så forskellige effekter som en forhammer, der havde forvildet sig ind til naboen Niels Møller, et sølv hovedvandsæg og »2 Giæs og 1 Gasse med 14 Giæslinger«!

Efterhånden faldt gemytterne dog til ro, og den 22. november 1819, da skiftet var endelig opgjort og enhver havde fået sin gode arvepart, skiltes man i al fordragelighed. Den ældste søn Claus fortsatte sin tilværelse som gårdmand i Davegården på Stenodden, og den næstældste

Smed Anders Rasmussen

der nu var hjemkommet efter at have været soldat i »Kronens Regiment«, fortsatte i sin faders fodspor efter ved auktionen møjsommeligt at have tilbagekøbt alt sit smedeværktøj og inventar. Den yngste søn Hans blev senere husmand i Gesinge og blev kaldt Hans Hvidsmed, hvad det så skulle betyde.

Om Anders Rasmussen vides ikke meget, de skriftlige kilder er sparsomme, men han blev født i 1793, gift i 1825 og fik to sønner. Til gengæld satte han sig det mest holdbare minde af samtlige smede i slægten ved at indhugge sine forbogstaver i sit essetrug af massiv granit. I hans over 40 år

lange »regeringstid« fortsatte udviklingen hen imod selvstændigt håndværk, mens landbruget gradvist blev afviklet. Det gamle hus blev afstået, og omkring 1850 byggede han med bymændenes hjælp både nyt stuehus og smedie.

Begge sønner blev smede, den yngste kom til Langeland, men rejste senere til Amerika. I 1860, da Anders Rasmussen var 67 år, mente den ældste søn

Smed Niels Andersen

at han var moden nok til at overtage bedriften. Allerede i nogle år havde han hjulpet faderen, og gift var han også blevet.

I den anledning havde han bygget et fag til stuehuset, men derved kom det desværre til at ligge lidt ud på vejen, så man skar resolut et hjørne af, som det ses endnu.

I Niels Andersens fæstebrev hedder det: »Paa grund af at Fæsterens Fader og Bymændene for egen regning have opført Huset og Smediebygningen og den nye Fæster har forøget samme med 1 Fags Tilbygning, som nu alt inddrages under Fæstet og bliver Stamhusets Eiendom, betales ingen Indfæstning«. Det er forståeligt, hvis Niels Andersen i sit stille sind har tænkt, at det dog var en smart måde at erhverve sig fast ejendom på!

Hvis børn er fattigmands rigdom, så blev Niels Andersen rig, idet han fik 12 af dem, så der blev trængsel i det lille smedehus og en vis smalhans, men man klarede sig. Smedelønnen blev nu som regel betalt med rede penge, men var i øvrigt stærkt på retur. Enkelte af de gamle gårdmænd vedblev dog stædigt at betale med korn, men desværre ikke altid rettidigt. Niels Andersen skriver i sin regnskabsbog: »Byggen jeg skulde have ved november fik jeg i januar«. Bøndernes levering af jern og kul var ligeledes ophørt, men endnu kunne man se regningerne påført et beløb til kul hvert halve år. Rørende billige var priserne i 1884: 1 plovskær skærpet 10 øre. En hesteko omlagt 16 øre for 1 stk., men mærkeligt nok 33 øre for 2. En ny møghakke 66 øre o.s.v.

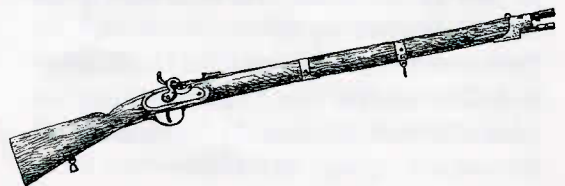
Smedens landbrug var indskrænket til »en liden jordlod i Søby Mae«, som kunne ernære en enkelt ko, men det fortælles, at Niels Andersen, vel vidende at hans kohold kun var en svag afglans af fordums herlighed, vedblev i godmodigt pral at benævne det i flertal og påstod, at hans ko »stod på rad« hen ad grøftekant. Det affødte ligefrem mundheldet: »Det står på rad ligesom Søby-smedens ko«, når man ville betegne noget i absolut ental!

Smedemester Niels Andersen (den yngre)

var den af børneflokkens syv sønner, der bedst havde kvalificeret sig til at videreføre traditionen. Han blev gift og overtog smedien i 1893. Den sidste rest af bymændenes indflydelse på landsby-smedens virke var nu forsvundet, og som selvstændig håndværker kunne han overtage et frit erhverv, der blev endelig beseglet, da han i 1912 frikøbte smedestedet til ejendom. Forinden havde han i 1902 bygget det nuværende værksted, da Anders Rasmussens gamle smedie var for sløj.

I den rolige tid op til første verdenskrig blev der arbejdet støt i Søby smedie. Mange lærlinge fik her en grundig oplæring i faget, og selv om arbejdet var strengt – alt foregik stadig med håndkraft – så herskede der en gemytlig atmosfære i smedien, der var et sted, hvortil alle havde ærinde, for smedien var endnu stadig det kulturelle centrum i landsbyen.

Niels Andersen var også bøsse-mager. Dog nærmest som en hobby. Det morede ham f.eks. at lave gamle »forladere« om til »bagladere«, ja, han gik end ikke af vejen for at bore et geværløb ud til en større kaliber, og det må nok aftvinge respekt, i betragtning af hans primitive værktøj. Som følge af dette bøssemageri havde han i en krog i værkstedet stående en samling gamle geværer, hvoraf flere ret sjældne. Under anden verdenskrig, da det var forbudt at have våben af nogen slags, turde man ikke have dem stående, men smed resolut hele samlingen i den nu opfyldte smededam vest for det gamle smedehus.

I øvrigt viser Niels Andersens regnskabsbøger, der under 1. verdenskrig var stærkt præget af hullede mælkespande og reparerede karbidlamper, at han havde meget vognarbejde, både for bønderne og øens mejerier. Da han havde »regeret« i 40 år, afstod han smedien til sønnen

Smedemester Peter Andersen

der på bedste måde førte traditionen videre, indtil han i 1953 af helbredsmæssige grunde måtte indstille. Peter Andersen blev især kendt for sit fine hestebeslag. Det gode ry, Søby-smedene altid havde haft på dette område, forstærkede han yderligere. I utallige tilfælde er sygebeslag og vanskelige heste blevet henvist til behandling i smedien i Søby.

Det blev så ham, der fik æren af at afslutte det lange løb, som Hans Bysmed satte i gang i 1719. Som ved skæbnens forudseenhed fik Peter Andersen ingen sønner, der kunne videreføre traditionen, for nu faldt klokken i slag for det gamle hæderkronede håndværk. Den tekniske udvikling levnedede ikke plads til landsbysmeden i gængs forstand, så det faldt i efterfølgerens lod at dreje nøglen og på værdig vis endelig afslutte den århundredgamle tradition.

I Søby som andre steder er amboltens muntre klang nu forstummet, men det kønne gamle smedehus står der endnu midt i byen med sit bindingsværks, pietetsfuldt vedligeholdt af den nuværende ejer.

Det pynter og minder om den gamle smedeslægt.

